

Fig. 1. Ängeln öfverlämnar till Joachim ett bref med
Tapet från 1600-talets förra hälft efter Dü

Guds löfte om uppfyllelsen af hans bön. Marias födelse.
 r. Obekant fabrik. Nord. Museet 92,823.

Fig. 2. O.
Tapet från 1600-talets förra hälft efter Dürer (G

skärelsen.

tzius). Obekant fabrik. Nord. Museet 92,824.

Två tapeter efter Dürer.

Af

John Böttiger.

Nordiska Museets textila samling, rik på föremål förfärdigade i allmogehemmen, är jämförelsevis fattig på den högre utbildade väfkonstens alster. Redan vid samlingens bildande betingade väfda tapeter högre pris än den idoge samlaren kunde betala, och bättre väfnader af denna art hafva som bekant sedermera år efter år stigit i värde. I museets samling ingår sålunda från äldre tid endast ett fåtal, ej särskildt märkliga tapisserier, tillverkade i utländska konstcentra. De bästa äro senare tillkomna tack vare museets nu bortgångna gynnarinna fru Anna Wallenberg, f. von Sydow.

Tapeterna framställa trenne scener ur jungfru Marias historia. Å den ena, fig. 1, synes i ett landskap Marias fader, Joachim, knäböjande inför en nedsväfvande ängel, som räcker honom Guds (skriftligt affattade!) löfte om uppfyllelse af hans bön. Om arten af denna bön upplyser tapetens andra hälft, som framställer en interiör med den heliga Anna och den nyfödda Maria. Den andra tapeten, fig. 2, å hvilken framställningen är förlagd till ett gotiskt tempel, skildrar Jesusbarnets omskärelse.

Kartongerna äro utförda efter Dürers bekanta — eller snarare hos oss alldeles för litet bekanta — träsnittserie i 20 blad, framställande scener ur den heliga jungfruns lif (1511).¹ Vid framställningen af omskärelsescenen (möjligen äfven af uppenbarelsen och födelsen) har man begagnat sig af ett år 1594 utfördt stick af neder-

¹ I Hamburgische Liebhaberbibliothek har Alfr. Lichtwark år 1898 utgifvit Dürers »das Leben der Jungfrau Maria».

5—140275. *Fataburen* 1914.

ländaren Heinrich Goltzius (1558—1616); se fig. 3, 4 och 5. Som bekant har den store tyske konstnären ej tecknat något afsedt att väfvas i tapisserie¹, hur ypperligt än många af hans verk kunde ägnat sig till textil framställning. Jag påpekar endast ett så allmänt känt stick som riddaren, döden och djäfvulen. Men tapetväfveriet i Tyskland var på Dürers tid i jämförelse med Frankrikes och Nederländernas så outveckladt, att väl däruti är att söka närmaste anledningen till att textilkonsten ej bemäktigade sig alstren af en mästare, som kanske mer än någon annan komponerade i den textila guldålderns anda.

Kartongtecknaren — måhända här identisk med den förnämste väfvaren — har förbehållit sig den frihet beträffande förebilden, som man, icke blott hvad färganvändningen angår, ofta möter i äldre tiders tapetkonst, och som säkert sammanhängde med tekniska och dekorativa orsaker. Å tapeten n:o 1 som — skäligen konstlöst för resten — är sammansatt af tvenne scener, finnes sålunda t. ex. i fonden bakom Marias bädd endast en kvinna, sannolikt för att bättre få fram färgverkan af det gröna draperiet mot den hvita hufvudkudden. I gruppen till höger i förgrunden är en figur borttagen (antagligen af samma anledning); korgens innehåll är gjordt mer textilt framställbart o. s. v. Å andra sidan med sin å träsnittet synnerligen roande detaljrikedom, som säkert skulle lockat en 1500-tals-väfvare, är väggen ersatt med en kolonn och en dörr, genom hvilken en ängel med ett rökelsekar på en sky sväfvar in i rummet, ett rutadt golf är inlagdt m. m.

Äfven å tapetens vänstra sida äro åtskilliga ändringar vidtagna. Sålunda har trädets löf- och grenverk förändrats (det förra har tecknats som ekblad — ett älsklingsmotiv för öfrigt i 1600-talets tapetflora); vallhunden vid trädets fot har blifvit vänd åt höger i stället för åt vänster, hvarigenom Dürers fina antydning, att den himmelska uppenbarelse var förnimbar för människan allena, i viss mån utplånats; under det gudomliga löftesbrevet ha kommit några bastanta röda vaxsigill; bakgrunden med bergen och staden

¹ Jfr emellertid Passavant 205 *Modèle de tapisserie* i 2 blad: satyrer i löfverk (Heller 2104). Om verkligen afsedt för textil framställning?

har blifvit lämpad efter en senare tids å tapeter traditionella framställningssätt, och som i ej ringa grad minskat träsnittets klara och förnäma landskapsbild.

Äfven i omskärelsescenen möter man en del smärre ändringar af Goltzius' gravyr. En figur i bakgrunden till höger under fönstren har t. ex. — väl för den dekorativa turbanens skull — gjorts till turk; mellan Joachim och väggen till vänster äro för att utfylla platsen två figurer tillsatta — det stora enfärgade färgfältet hade blifvit dekorativt oanvändbart —; den å gravyren endast obetydligt framträdande kistan till vänster i förgrunden har jämte gossen med bågaren gjorts betydligt mera synlig o. s. v.

Bårderna till dessa tapeter stämma föga med de Dürerska framställningarnas älskvärda naivitet och innerlighet, med hvilka knapast något annat än den af enkla skogsblommor flätade kransen från ett sengotiskt tapisserie synes passat. Kartongtecknaren har emellertid ej haft sinne för denna andliga dissonans och sålunda omgifvit scenerna ur den heliga legenden med en bullrande barockbård, i hvilken Medusahuvuden, karrikerade masker, genier, ymnighetshorn och naturalistiskt tecknade sjödjur spela hvar sin stämma, sammanhållna till ett helt blott af bårdens för öfrigt rätt vackra färgstämming — ljusgrått, gult, blått, rött etc. mot djupt purpurfärgad och svart fond.

Som ofta, där fabriksmärke eller signatur saknas, lämnar bågningen — det gamla betecknande svenska namnet för bård — ledning vid bestämmande af tiden för en tapets förfärdigande. I föreliggande fall hafva vi redan en sådan i den å Goltzius' stick, efter hvilket omskärelsetapetens kartong utan tvifvel närmast är tecknad, förekommande dateringen af år 1594, som sålunda lämnar oss en terminus ab quo i afseende på tiden för väfnadens tillkomst. Men bården sluter sig i hela sin karaktär till 1600-talets förra hälft. En i början af nämnda århundrade, närmare bestämdt kring år 1618, af den berömde väfwaren Jan Raes i Brüssel efter Rubens kartonger utförd suite, framställande Decius Mus' historia¹, har t. ex. att uppvisa hörnkartuscherne med de karrikerade maskerna, ymnig-

¹ I Wien.

Fig. 3. Ängeln öfverlämnar till Joachim ett bref med Guds löfte om uppfyllelsen af hans bön.

Träsnitt af Dürer, ur serien Marias lif (20 blad; 1511).

Fig. 4. Marias födelse.

Träsnitt af Dürer, ur serien Marias lif (20 blad; 1511).

Fig. 5. Omskärelsen.
Kopparstick af Heinrich Goltzius, 1594, efter Dürer.

hetshornen, de horisontalt i stället för vertikalt placerade acanthus-bladen o. s. v. Tapeterna torde också kunna anses härstamma från ungefär andra eller tredje årtiondena af det sjuttonde seklet, detta dock naturligen i icke oväsentlig mån beroende på platsen, där de blifvit utförda. Hvar denna legat är, tyvärr, för närvarande så godt som omöjligt att bestämma. Om ödet velat skona ett stycke af cirka 10 centimeters längd å en af vertikalbårdernas lisiärer, kunde dessa tapeter själfva berättat oss om sin härkomst. Det hade ur mer än en synpunkt varit af intresse, då de i viss mån falla utom gränserna för de vanligast förekommande 1600-tals tapisserierna. Den lilla rest af signatur, som ännu finnes kvar,¹ lämnar så föga verklig ledning, att densamma endast med mycken hjälp af fantasien kan användas och må därför, åtminstone tills vidare, lämnas å sido.

Tapeter framställande scener ur Marias lif ha, som man af ämnets art förstår, naturligtvis många gånger blifvit väfda. För att nu blott nämna några, påpekas t. ex. den härliga suiten i Madrid, utförd under 1400-talets senare hälft, en annan i domen i Como, väfd i Ferrara 1562 af Jean Karcher efter kartonger af en viss Giuseppe Arcimboldo från Milano samt Pierre d'Amour's tapeter, som man vid högtidliga tillfällen och med goda ögon kan se högt upp i midtskeppet af katedralen i Strassburg. I Collection Hoent-schel, som från Paris såldes till Pierpont-Morgan, fanns på sin tid en tapet framställande Marias födelse, äfven den efter Dürers träsnitt; men tyvärr synes denna pièce, afbildad af Guiffrey² saknat bård. Sistnämnda auktoritet, med hvilken jag satt mig i förbindelse, anser sig ej kunna hänföra den till någon känd atelier. Skulle den liksom möjligen också våra båda tapeter kunna stå i samband med den mediceiska ateliern i Florens, i hvilken år 1629 enligt Müntz väfdes en tapet framställande Marias födelse?

Nordiska Museets Dürer-tapeter befinna sig tyvärr i rätt dåligt skick och äro i äldre tid äfven hårdt restaurerade, hvilket föreningen Pietas' omsorgsfulla konservering å en af dem naturligen ej kunnat

¹ Å lisiären af höger vertikalbård till tapeten fig. 1.

² Jules Guiffrey, Les tapisseries du XII:e à la fin du XVI:e siècle i serien Histoire générale des arts appliqués à l'industrie. T. VI. Paris utan år. Sid. 156.

dölja. Ett särskildt belysande exempel å det så kallade restaureeringsarbetets faror är omskärletapeten. I stället för öfversteprästens hufvud, som finnes å Dürers träsnitt, har från annat håll inpassats ett stycke med ett kvinnoansikte etc., uppenbarligen tänkt som tillhörande den heliga Anna, men mot hvars samhörighet med tapeten vittnar, utom sticket och hufvudets skala, bland annat också den omständigheten, att Kristusbarnet fått dubbla armbågar å sin vänstra arm!

Vid tapeternas utförande hafva åtskilliga från blomstringstiden kvarlevande textila traditioner iakttagits. Så äro flerstädes konturlinier i svart, brunt eller rödt använda; hachurerna brukas ännu på medeltidens manér för att nyansera halftonerna af en viss färg; de i skuggan liggande delarna af ett föremål återgifvas på öfligt sätt. Så t. ex. för högsta ljuset af gult med rödt; af hvitt med blått; af ljusgult med grönt; af skärt med blått; af smutsgult med rödt; af grått med purpur o. s. v., ett bruk, som visserligen på olika fabrikationsorter kan något växla, och som därigenom lämnar ej oviktiga bidrag till karaktäristiken af skilda konstcentra, men som i allmänhet, åtminstone inom samma tidsskede, i stort sedt är tämligen genomgående.

Tapeternas tonalitet (färgstämning) är gulgrått. Ansiktena och andra nakna partier, å hvilka hachurerna ej kunnat användas, torde nog i enlighet med den i Brüssel 1538 gifna tillåtelsen varit behandlade med någon flytande färg. Väfnaderna visa å decimetern 75 4-tvinnade varptrådar af regarn. För jämförelsens skull och för att belysa de vid tiden för tapeternas förfärdigande alltmer framträngande måleriska tendenserna må nämnas, att blomstringstidens bästa tapisserier uppvisa endast 32 å 48 varptrådar å decimetern.